BUXGALTERIYADA NOMODDIY AKTIVLAR HISOBI

Xalilov Bahromjon Bahodirovich
Osiyo Xalqaro Universiteti, Buxoro
Iqtisodiyot kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada buxgalteriya hisobidagi nomoddiy aktivlar hamda ularning o'ziga xos xususiyatlari haqida ifodalangan*
Kalit so'z: *nomoddiy aktiv, patentlar, litsenziya, franchayzing, gudvill.*

«**Nomoddiy aktivlar** – bu xo'jalik faoliyatida foydalanish uchun yoki boshqarish uchun xo'jalik sub'ekti tomonidan nazorat qilinadigan, shuningdek, uzoq (bir yildan ortiq) muddat ishlatishga mo'ljallangan moddiy-buyum shakliga ega bo'lmagan mulk ob'ektlaridir» Berilgan ta'rifdan ko'rinib turibdiki nomoddiy aktivlar bu:

- **Korxonaning mulkiy ob'ektidir** - nomoddiy aktivlarni aksariyat qismi korxona tomonidan sotib olinadi, ularga egalik qiladi va buxgalteriya balansida o'z mulkining bir qismi sifatida aks ettiradi;
- **Moddiy (natural)-buyum shakliga ega emas** – nomoddiy aktivlar jismo-niy ko'rinishga ega emasdirlar;
- **Sotish uchun mo'ljallanmaydi** - nomoddiy aktivlar qayta sotish uchun sotib olinmaydi, balki xo'jalik faoliyatida foydalanish, nazorat qi-lish va boshqarish uchun sotib olinadi;
- **Xo'jalik faoliyatida uzoq muddat foydalaniladi** - odatda nomoddiy aktivlar tarkibiga korxona faoliyatida bir yildan uzoq muddat faoliyat ko'rsatadigan (foydalaniladigan) va shu davr mobaynida egalariga huquq va ustunliklar beradigan aktivlar kiritiladi.

Nomoddiy aktivlar tarkibi turlicha bo'lib, ular bir qator belgilari bo'-yicha tarkibiy qismlarga ajratilib o'rganiladi: identifikatsiyalash, sotib olish, kutilayotgan ustunliklar berish davri, korxonadan ajralishi va boshqalar bo'yicha turkumlanishi mumkin.

Korxona nomoddiy aktivlariga quyidagilar kiradi: patentlar, litsenziyalar, intelektual mulk va savdo belgilari, kompyuter dasturlari, mualliflik huquqi, mijozlar ro'yxati, litsenziya, marketing huquqlari, import kvotalari, tashkiliy xarajatlar, nou-xau, franchayzing va gudvill.

Yuqorida qayd etilgan nomoddiy aktivlarning ayrimlari, **almashtirishga tegishli nomoddiy aktivlar bo'lib,** ular firmaning boshqa aktivlaridan alohida identifikatsiyalashtiriladigan va alohida sotilishi mumkin Masalan, patentlar, mualliflik huquqlari, franchayzing va savdo markalari. Ular sotib olingan yoki firma ichida ishlab chiqarilgan bo'lishi mumkin.

Nomoddiy aktivlarning boshqa bir turlari esa, **almashtirishga tegishli bo'lmagan identifikatsiyalanadigan nomoddiy aktivlar** bo'lib, ular firmaning boshqa aktivlari

bilan birga yoki alohida idetifikatsiyalanishi mumkin, lekin ular alohida sotilishi mumkin emas. Almashtirishga tegishli bo’lmagan nomoddiy aktivlarga gudvill, tashkiliy xarajatlar kabilarni misol keltirish mumkin.

Korxonalar nomoddiy aktivlarni bir necha yo’llar bilan olishlari mumkin: sotib olish, o’zida yaratish, ta’sischilar tomonidan korxona ustav kapitaliga ulush sifatida qo’shishi, boshqa korxonalar qaytib olmaslik sharti bilan bekorga (beg’araz) berilishi va boshqalar.

Nomoddiy aktivlarning sotib olinishi buxgalteriya hisobida xuddi asosiy vositalarni sotib olishni aks ettirishdek ko’rsatiladi. Sotib olishda nomoddiy aktivlarning o’ziga xos xususiyatlari e’tiborga olinadi. Nomoddiy aktivlarni sotib olishda uning qiymatini aniqlash asosiy muammo bo’lib hisoblanadi. Bu qiymat tarkibiga nomoddiy aktivni sotib olish (qo’shilgan qiymat solig’ini ham hisobga olgan holda), sug’urtalash, keltirish, shuningdek, o’rnatish va ishchi holatga keltirish xarajatlari asosida shakllantiriladi. Demak, nomoddiy aktivlarni sotib olishda harid usulidan foydalaniladi va hisobda u asosiy vositalardagidek aks ettiriladi.

Shunday qilib, nomoddiy aktivlarning sotib olish qiymati — jami to’lovlar umumiy summasining qiymatidir yoki olingan aktivlarning joriy bozor qiy-matidir (qaysi birini aniqrok hisoblash mumkin bo’lsa).

Nomoddiy aktivlarning buxgalteriya hisobi yer, bino, jihozlar kabi mod-diy aktivlarga qo’llaniladigan aynan bir xil tamoyil va jarayonlarni o’z ichiga oladi. Bu tamoyillar quyidagilardan iborat:

xarid qilib olishda tannarx tamoyilini qo’llash;

foydalanish davrida muvofiqlik tamoyilini qo’llash;

hisobdan chiqarilayotganda daromadni e’tirof etish.

Nomoddiy aktivlar harid qilib olinishida tannarx tamoyilini qo’llanilishi hisobda ularning tannarxini to’g’ri aniqlash imkonini beradi. SHuningdek, tannarxning tarkibiga asossiz xarajatlarni kiritilishining oldini oladi.

Buxgalteriya hisobining milliy standartlarida ko’rsatilganidek, nomoddiy aktivlarning qiymati uning xizmat muddati mobaynida, biroq xo’jalik yurituvchi sub’ektning faoliyat ko’rsatish muddatidan ko’p bo’lmagan muddat mobaynida mun-tazam ravishda hisobdan chiqarilib borishi kerak. Bu jarayon nomoddiy aktivlarning amortizatsiyasi deb ataladi. Nomoddiy aktivning taxmin qilinayotgan xizmat qilish muddati noaniq bo’lsa, unga amortizatsiya 5 yil davomida hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Bahodirovich, X. B. (2025). BYUDJETDAN TASHQARI FONDLAR-UMUMDAVLAT MOLIYASINING BO ‘G ‘INI SIFATIDA. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, *1*(5), 97-105.

2. Bahodirovich, X. B. (2025). MOLIYAVIY NAZORAT TURLARI, SHAKLLARI VA METODLARI. *THEORY OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF WHOLE WORLDT*, *1*(4), 68-78.

3. Bahodirovich, X. B. (2025). DAVLAT MOLIYAVIY NAZORAT ORGANLARINING VAZIFALARI VA FUNKSIYALARI. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, *1*(5), 76-86.
4. Bahodirovich, X. B. (2025). DAVLAT MOLIYASI. *MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS*, *1*(6), 118-126.
5. Bakhodirovich, K. B. (2023). *CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF IMPROVING ACCOUNTING IN SMALL BUSINESS AND PRIVATE ENTREPRENEURSHIP*. *IMRAS, 6 (6), 161–165*.
6. Bahodirovich, X. B. (2024). AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA QARZ MABLAG‘LARI HISOBIGA MOLIYALASHTIRISHDA KORPORATIV.
7. Bahodirovich, K. B., & To’rayevna, S. N. (2025). PORTFOLIO RISK MANAGEMENT. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, *1*(4), 380-387.
8. Bahodirovich, X. B., & To’rayevna, S. N. (2025). COMPANIES’FINANCIAL STATEMENT: CONCEPTS AND PRINCIPLES. *THEORY OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF WHOLE WORLDT*, *1*(3), 281-289.
9. Bahodirovich, X. B., & Mahmudovna, Q. G. (2025). TIJORAT BANKLARINING MOLIYAVIY XIZMATLARI. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, *1*(4), 223-230.
10. Bahodirovich, X. B., & To’rayevna, S. N. (2025). LOMBARD TASHKILOTLARI VA ULARNING XIZMATLARI. *THEORY OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF WHOLE WORLDT*, *1*(3), 290-298.
11. Bahodirovich, X. B., & To’rayevna, S. N. (2025). BANK TIZIMI VA UNING RIVOJLANISH BOSQICHLARI. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, *1*(4), 372-379.
12. Bahodirovich, X. B. (2025). DAVLATNING MAQSADLI JAMG ‘ARMALARI FAOLIYATINING XUSUSIYATLARI. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, *1*(5), 98-108.
13. Bahodirovich, X. B. (2025). DAVLAT KREDITI–DAVLAT EHTIYOJLARI UCHUN PUL MABLAG ‘LARINI JALB ETISH SHAKLI. *MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS*, *1*(6), 95-104.
14. Bahodirovich, X. B. (2025). MOLIYAVIY NAZORAT: MAZMUNI, SOHALARI, OB’EKTI, PREDMETI, TIZIMI, VAZIFALARI, PRINSIPLARI. *THEORY OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF WHOLE WORLDT*, *1*(4), 79-89.
15. Bahodirovich, X. B. (2025). ON THE BASIS OF INTERNATIONAL STANDARDS OF FINANCIAL REPORTING IN FINANCIAL REPORTING PROCEDURE IN UZBEKISTAN. *Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research*, *12*(01), 151-157.
16. Bahodirovich, X. B. (2024). O‘ZBEKISTONDA KORPORATIV BIRLASHISHLAR VA QO‘SHIB OLISHLARNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS*, *1*(3), 343-348.

17. Bahodirovich, X. B. (2024). O 'ZBEKISTONDA INVESTITSIYA FONDLARI FAOLIYAT MEXANIZMI. *MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS*, *1*(3), 337-342.

18. Bahodirovich, X. B., & Jamilova, E. (2024). AUDITORLIK HISOBOTI VA UNI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA TUZISH ASOSLARI. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, *1*(3), 38-43.

19. Bahodirovich, X. B. (2024). AUDITORLIK XULOSASI VA UNI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA TUZISH. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, *1*(3), 252-258.

20. Bahodirovich, X. B. (2024). AUDITORLIK TASHKILOTINING HUQUQLARI, MAJBURIYATLARI VA JAVOBGARLIGI. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, *1*(3), 31-37.

21. Bahodirovich, X. B. (2024). AUDITDA MUHIMLIK DARAJASINI ANIQLASH. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, *1*(3), 18-23.

22. Bahodirovich, X. B. (2024). AUDITNING AXLOQ KODEKSI VA UNGA QO'YILGAN TALABLAR. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, *1*(3), 24-30.

23. Bahodirovich, X. B. (2024). BANK SIRI VA BANK AXBOROTINING MAXFIYLIGIGA RIOYA QILISH TALABLARI. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, *1*(3), 259-265.

24. Bahodirovich, X. B. (2024). AUDITORLIK TEKSHIRUVLAR NATIJALARINI UMUMLASHTIRISH VA BAHOLASH. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, *1*(3), 245-251.

25. Bahodirovich, X. B. (2024). O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TIJORAT BANKLARI FAOLIYATINI TARTIBGA SOLISH. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, *1*(3), 271-277.

26. Алимова, Ш. А. (2025). ВЛИЯНИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ САНКЦИЙ НА ЭКОНОМИКУ УЗБЕКИСТАНА В 2023-2024 ГОДАХ: АНАЛИЗ И ПРОГНОЗЫ. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, *1*(6), 97-103.

27. Алимова, Ш. А., & Тошов, М. Х. (2025). ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В УЗБЕКИСТАНЕ: АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ И ПЕРСПЕКТИВ. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, *1*(4), 137-144.

28. Azimov, B. F., & Qudratova, G. M. (2025). INNOVATSIYALARNI QO 'LLAB-QUVVATLASHNING TASHKILIY TUZILMALARI: INFRATUZILMAVIY TASHKILOTLAR. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, *1*(5), 25-34.

29. Azimov, B. F., Maksudovich, A. Z., & Qudratova, G. M. (2025). INNOVATIVE ACTIVITY AS A FACTOR IN ECONOMIC DEVELOPMENT.

30. To'rayevna, O. M., & To'rayevna, S. N. (2025). KORXONALARNI STRATEGIK RIVOJLANISHIDA XODIMLAR VA MEHNAT MOTIVATSIYASI TIZIMI. *MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS*, *1*(7), 6-14.

31. Sodiqova, N. T., & Khalilov, B. B. (2025). SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS: TOURISM'S CONTRIBUTION TO A SUSTAINABLE FUTURE AND SUPPORTING TOURISM INDUSTRY BY THE TOOLS OF MARKETING. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, *1*(5), 87-97.

32. Hakimovich, T. M. (2025). HUDUDLARNI STRATEGIK REJALASHTIRISH VA BOSHQARISHNING ASOSIY BOSQICHLARI. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, *1*(4), 225-232.

33. Hakimovich, T. M. (2025). HUDUDLAR IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYASINI SHAKLLANTIRISHNING AHAMIYATI. *THEORY OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF WHOLE WORLDT*, *1*(3), 157-166.

34. EI, I. (2025). THEORETICAL AND CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF TAX BURDEN OPTIMIZATION. *Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research*, *12*(01), 355-358.

35. Ibodulloyevich, I. E. (2025). DEVELOPMENT DIRECTIONS OF INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP IN UZBEKISTAN. *SHOKH LIBRARY*.

36. Raxmonqulova, N. O. (2025). DEVELOPMENT OF THE DIGITAL ECONOMY ON A GLOBAL SCALE AND THE EXPERIENCE OF COUNTRIES. *SHOKH LIBRARY*.

37. Raxmonqulova, N. O. (2025). TASHKILOTNING XALQARO BOZORDA MUVAFFAQIYATLI FAOLIYAT YURITISH USULLARI. *The latest pedagogical and psychological innovations in education*, *2*(1), 8-14.

38. Shadiyev, A. X. (2025). METHODS OF TEACHING THE “ECONOMIC THEORY”. *SHOKH LIBRARY*.

39. Akbarovna, N. N. (2025). PROBLEMS OF INCREASING INVESTMENT ACTIVITY IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION. *SHOKH LIBRARY*.

40. Supievna, B. M. (2023). EFFECTIVENESS OF USING PR-ADVERTISING SERVICES IN THE PROCESS OF PRODUCT DELIVERY ON THE EXAMPLE OF BUKHARA REGION.

41. Bustonovna, J. Z. (2024). IQTISODIYOTNI TARTIBGA SOLISHDA DAVLATNING ROLI.

42. Bustonovna, J. Z. (2024). IQTISODIYOTNI MODERNIZATSIYALASH SHAROITIDA MEHNATNI SAMARALI TASHKIL QILISHNING ASOSIY YO'LLARI.

43. Bobojonova, M. J., & Toshev, M. H. (2025). YASHIL IQTISODIYOTDA BIOXILMAXILLIK VA BIOXILMA XILLIKNING AFZALLIK TOMONLARI. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, *1*(5), 170-178.

44. Bobojonova, M. J., & Toshev, M. H. (2025). YASHIL TRANSFORMATSIYA: BARQARORLIKNING YANGI DAVRI. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, *1*(5), 102-110.

45. Жумаева, З. К. (2024). Мобильный Маркетинг Как Эффективное Средство Стимулирования Сбыта Товаров И Услуг. *Miasto Przyszłości*, *54*, 697-702.

46. Жумаева, З. К. (2024). Инвестиционная Активность Как Основной Элемент Организационно-Экономического Механизма Маркетинга Территории. *Miasto Przyszłości*, *55*, 1411-1417.

47. To'rayevich, I. A., & AD, S. (2025). INVESTITSIYALARNI JALB QILISH VA BOSHQARISHNING XORIJ TAJRIBASI. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, *1*(5), 12-22.

48. To'rayevich, I. A., & AD, S. (2025). MILLIY IQTISODIYOTGA XORIJIY INVESTITSIYANI JALB QILISH. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, *1*(5), 29-38.

49. Sadilloyevna, D. M. (2025). Prospects for Investments in Modernization of the Economy in the Agricultural Sector. *Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research*, *12*(01), 217-222.

50. Тошев, Ф. З. (2022). РАЗВИТИЕ БАНКОВСКИХ УСЛУГ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ. In *Современные проблемы социально-экономических систем в условиях глобализации* (pp. 214-218).

51. Тошев, Ф. З., & Алимова, Д. Д. (2019). РАЗВИТИЕ СТРАХОВАНИЯ ЖИЗНИ НА СТРАХОВОМ РЫНКЕ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН. *ББК 65.0501 С 56*, 380.

52. Тошев, Ф. З. (2018). ИННОВАЦИОННЫЕ РЕШЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ В УЗБЕКИСТАНЕ. *Интернаука*, (20-1), 95-96.

53. Тошев, Ф. З. (2022). РАЗВИТИЕ БАНКОВСКИХ УСЛУГ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ. In *Современные проблемы социально-экономических систем в условиях глобализации* (pp. 214-218).